

TÜRK MUHALEFET GELENEĞİNDE “DEMOKRAT PARTİ”

Safiye Ate DURÇ

Siyaset Bilimi Uzmanı

Özet

Bu çalışma, Türk muhalefet geleneğinde önemli bir yeri olan Demokrat Parti'nin (DP) muhalefet anlayışını incelemektedir. Türkiye'nin muhalefet serüvenini Osmanlıda yaşanan isyan hareketlerine kadar götürmek mümkündür. Ancak yasal zeminlerde muhalefet, çok partili hayata geçişle, yani 1946 yılı ile birlikte başlamıştır. Peki DP, ne kadar muhalif olabilmiş, Türkiye'nin muhalefet geleneğine nasıl bir etkide bulunmuştur?

Anahtar Kelimeler: Muhalefet, Demokrat Parti, Siyasal Muhalefet, Siyasal Parti, Muhalefet Geleneği.

Abstract

Democrat Party In The Opposition Tradition Of Turkey

This study aims to investigate the opposition comprehension of Democrat Party which has an important place in the opposition tradition of Turkey. It is possible to take the opposition adventure of Turkey from the rebellion movements of Ottoman Empire to present day Turkish Republic. However, the legal politic opposition at assembly has been began by transition of many party life system from 1946. If that's so, was DP actually oppose to? How did DP affect the opposition traditon of Turkey?

Keywords: The Opposition, Democrat Party, Politic Opposition, Politic Party, Opposition Tradition.

Kurte

Di Kevneşopîya Muxalefeta Tirkî de “Partîya Demokrat”

Ev xebat li ser , têgeha muxalefeta Partîya Dîmokrat (PD), ku di kevneşopîya muxalefeta Tirkan de xwedîyê cîyekî girîng e hûr dibe. Mirov dikare serpêhatîya muxalefeta Tirkîyê heya serhildanên dewra Osmanîyan bibe. Lê muxalefeta li ser zemîna zagonî, bi derbasbûna jiyana pîr-partî, yanê bi sala 1946an dest pê dike. Gelo PD çi qas muxalîfî kiriye, bandoreke çawa li ser kevneşopîya muxalefeta Tirkîyê kiriye?

Peyvên Sereke: Muxalefet, Partîya Dîmokrat, Muxalefeta Sîyasî, Partîya Sîyasî, Kevneşopîya Muxalefetê.

چکیده

حزب دموقرات در عنعنه مخالفت ترکیه

این مقاله بر روش حزب دمقرات که در عنعنه مخالفت ترکیه جای مهمی می گیرد بررسی می کند. سرگزشت مخالفت ترکیه را تا به جنبشهای عسبانی را که در دوره عثمانی وقوع شده را می توان برد. ولی در ترکیه مخالفت مشروع با ورود دموقراسی یعنی در سال 1946 شروع شده است. پس مخالفت حزب دموقرات در زندگانی دموقراسی ترکیه چقدر موفق شده و چه تاثیر بر روش مخالفت گذاشته است؟

راهنما: مخالفت، حزب دموقرات، مخالفت سیاسی، حزب سیاسی، روش مخالفت.

الملخص

الحزب الديمقراطي في تقاليد المعارضة التركية

هذه الدراسة تبحث عن ذهنية الحزب الديمقراطي الذي كان له مكانة هامة في تقاليد المعارضة التركية. من الممكن ان نساعد مغامرة معارضة تركيا الى الحركات التمرد التي جرت في عهد العثمانيين. ومع ذلك ، فإن المعارضة في الميدان القانوني ، بدأت مع الانتقال الى نظام التعددي الحزبي في عام 1946

فالسؤال هنا الحزب الديمقراطي كم كان بإمكانه ان يعارض و كيف اثر تقاليد المعارضة في تركيا ؟

الكلمات الأساسية : المعارضة، الحزب الديمقراطي، المعارضة السياسية، الحزب السياسي، تقليد للمعارضة.

“...Bizim tek eksiğimiz, hükümet partisi karşısında bir parti bulunmamasıdır. ... (antidemokratik) maddelerin iyileştirilmesinden, partiler teşkiline, toplanma ve güvenlik haklarına karşı koyması ihtimali olan hükümler değiştirilmelidir.” (İsmet İnönü)¹

1 Kasım 1945

Giriş

İnsanların bir arada yaşama gerekliliği beraberinde toplumsal birlikteliği ve dayanışmayı getirdiği gibi yarışmayı ve çatışmayı da getirmiştir. Yaşamın hemen her alanında, hatta iki insanın bir arada bulunduğu her yerde, belli bir süreden sonra uyuşmazlıkların ortaya çıktığı görülmektedir. Bir taraf diğer tarafın görüşlerine karşı çıkar, tepki gösterir ya da onları yok etmeye çalışır. Bu çatışmanın, belki de, en kalabalık kitleye ulaştığı ve en derin izler bıraktığı alan siyasal alandır. Siyasette var olan çatışmalar, tepkiler ve düzen karşıtlıkları bazen sistemlerin bazen partilerin bazen de devletlerin sonunu getirir. Ya da bu çatışmalar, tam tersi bir şekilde devleti, sistemi ve karşısında durduğu partinin gücünü pekiştirir. Peki ama siyasal alanda karşıtlığı, yani muhalif olmayı, gerektiren durumlar nelerdir? Neden uzlaşma dururken sürekli çatışma olmaktadır?

Makalenin temel argümanı olan; Türkiye’de 1920’lerden itibaren gelişen -hatta Osmanlı’daki isyan hareketlerine kadar götürülebilen- siyasal muhalefetin görevini yerine getiremediği, 1946’da çok partili yaşama geçişle birlikte Demokrat Parti’nin (DP) vücudunda kendini yasallaştıran muhalefetin Osmanlı’dan devraldığı vesayetçi yapıyı, devlet-reaya arasında çizilmiş keskin çizgileri ve siyasal seçkinlerin bireysel çıkarlarını yok edemediği savları irdelenmesi gereken konulardandır. Türkiye, demokrasi terimiyle çok geç tanışmış, tebaayı yurttaş; ümmeti millete zamanında dönüştürememiştir. Dolayısıyla muhalifliğin en rahat dile getirilebildiği demokrasi ortamından da bu anlamda yararlanamamıştır. Siyasal muhalefet, iktidarı denetlemek ve dengelemek şeklinde değil kutsal devletin bekasını sağlayacak şekilde ve iktidardaki partiyi tamamen ortadan kaldıracak mahiyette yaşanmıştır. Türkiye, gerek gelişmemiş iktisadi yapısıyla gerekse bilinçlenememiş toplumuyla demokrasilerdeki yerini, hala, sağlamlaştıramamıştır. Bunun en kuvvetli kanıtlarını derin tartışmaların geçtiği meclislerde görebilmekteyiz. 1923’ten 1950’ye kadar aralıksız iktidar partisi olan

¹ Eroğul, Cem. (1970). Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi). Ankara: Sevinç Matbaası. s. (6)

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), tek parti kimliğiyle toplumda her türlü tahakkümü kurmuş, siyasal muhalefeti de güdümlü muhalif partiler açarak devam ettirmeye çalışmıştır. Özellikle iktidarının son dönemlerinde hemen her şeyi yasaklayarak derin bir toplumsal muhalefet yaratmış; ancak siyasal alanda var olan muhalefetin hareket serbestisini yok ederek, çıkabilecek muhalif sesleri cılızlaştırmıştır. Yasal ve meşru bir muhalefet rejim gereği var olmadığından muhalif bir yapı için demokrasiye geçişe (çok partili yaşama geçiş-1946'ya) kadar beklenilmiştir. Bu tarihle birlikte siyasal anlamda gelenek bozulmuş ve Terakkiperver ile Serbest Cumhuriyet fırkalarının aksine CHP'nin içinden çıkan muhalif bir kanat DP'yi kurmuştur. Artık muhalefet CHP'nin her istediğini yapan bir kurum değil toplumu da arkasına alan karşıt bir mercii olarak görev alacaktır. Türkiye'nin siyasal kültüründe hâkim olan muhalefete tahammülsüzlük hem CHP tarafından DP'ye hem de DP tarafından (özellikle 1954'ten sonra) diğer partilere ve bazı kurumlara yaşatılmıştır. Dolayısıyla DP, demokratikleşmeyi şekli olmaktan çıkarıp uygulanabilir hale getirmişse, yani çok partili seçimleri teminat altına alarak halkı yurttaşlığa yaklaştırabilmişse de gerçek anlamda muhalif olmayı başaramamıştır. Muhalefet geleneğinde değiştirebildiği yegâne şey ise tam anlamıyla güdümlülüktür.

62

Mukaddime,
Sayı 1, 2010

1. Kavramsal Çerçeve

Kavramların netliği konunun anlaşılabilirliğini artırır ve çalışmaya bir sistematiklik katar. Sosyal bilimlerdeki kavram kargaşasını da düşününce netlik daha bir önem kazanır. Bu gerçeklikten yola çıkarak, şimdi, konuya temel oluşturacak olan şu kavramlar açıklanacaktır: muhalefet, siyasal partiler, seçim ve seçim sistemleri.

Muhalefet

Muhalefet, “*zıddına, tersine gitmek, karşı çıkmak ve itiraz etmek*” (Özcan, 2001, s.127) anlamlarına gelen Arapça ve Osmanlıca asıllı bir terimdir. Sosyal hayatın hemen her alanında rastgelen muhalefet kavramı, siyasal kültürün ve siyaset biliminin de temel kavramlarından biridir. İktidara karşı gelme, onu denetleme ve dengeleme anlamlarına gelen siyasal muhalefet Özcan tarafından şöyle tanımlanmıştır: Siyasal muhalefet “*yerleşik otoriyete-iktidara karşı gelmek, onu eleştirmek veya yıkmak amaçlı bir konumu ve bu temeldeki faaliyetlerin bütünüdür.*” (Özcan, 2001, s.127). Özcan, *yıkmak* kelimesini de kullanarak yaptığı tanımlamanın kökenlerini Batı modernleşme sürecindeki sınıf

çatışmalarına bağlamaktadır. Burjuvazi ve karşıt sınıfların çatışma ve uzlaşmaları sonucu meydana gelen siyasal mücadeleler, muhalefeti iktidara karşı gelme, yıkma veya eleştirme eylemi olarak siyasal tarihe sunmuştur. Böylece farklı sınıflar çıkarları doğrultusunda siyasal arenada yer alarak iktidara karşı gelebileceklerdir (Özcan, 2001, s.127). Ancak Mazıcı'ya (1984:23) göre “yıkma, yok etmek” olumsuzluğa ait sözcüklerdir, oysaki muhalefet kavramının açıklanmasındaki en önemli nokta muhalefet ile menfi (olumsuzluk) kavramlarını birbirinden ayrılabilir. Olumsuzluğun bir yapıyı tamamen yok sayarak, onu reddederek gerçekleştirdiğini belirten Mazıcı, muhalefeti ise daha yapıcı bir şekilde söyle tanımlamaktadır: “*Muhalefet; karşısındaki kuruma, yapıya mekanik olarak sahip çıkarak uygulama biçim ve düşüncelerine tepki göstermektir.*” (1984, s.23). İki kişinin bulunduğu her yerde muhalefetin olduğunu söyleyen Tunaya da Mazıcı'yla benzer fikirlere sahiptir. Devletin iktidar kaynağı halktır. Dolayısıyla devleti yönetmeye talip olan iktidar partilerinin de muhalefet partilerinin de kaynakları aynıdır. O halde “*devlet gemisini yürütenler, karşılarında kendi hareketlerini tenkit eden, kendi felsefesini beğenmeyen ve kendilerinin yerine iktidara geçtikleri takdirde daha isabetli bir program tatbik edeceklerini ileri süren siyasi teşekküllere hürmet etmelidirler.*” (Tunaya, 1952 s.9). Tunaya, böylece muhalefeti de tanımlamış olmaktadır. Yani iktidarın karşısında olup her zaman onu eleştirme ve kontrol altına alma serbestisine sahip olan güce muhalefet denir. Tunaya'nın vurguladığı nokta da muhalefetin yapıcı tarafıdır. Çünkü ona göre demokrasi rejiminde muhalefette yer alan partilerin devleti oluşturan temellere saldırmaması, onu yıkmaya yönelik faaliyetlerde bulunmaması gerekir. Aksi takdirde muhalefetten değil ihtilalcı bir güçten bahsedilebilir. Yalnız muhalefeti koruyup devamını sağlamak da demokrasilerde önemlidir. Bu işlevi iktidarlar ve devlet yapar. Muhalefetin güvence altına alınmadığı, ona tahammül edilmediği bir yerde özgürlüklerden bahsetmek de mümkün değildir (1952, s.9-11).

Her üç tanımlamada da muhalefet ile iktidar arasındaki tamamlayıcılık unsuru göze çarpmaktadır. Lakin ilk tanımlamada muhalif olmak ikinci ve üçüncü tanımlamalara göre daha yıkıcı bir anlamla doldurulmuştur. Muhalefetin yıkıcılığına vurgu yapmak çoğu durumda siyasal sistemlerin yok olmasını getirmektedir. Çünkü bu durumda muhalefet bir şeye hayır diyorsa bunun nedenlerini açıklama gereği duymaz. Sadece iktidara karşı durmak için, onun tezlerine, savunularına hayır deme gereği duyar, yani temel amaç iktidarı yok etmek, yıkmaktır. Oysaki muhalefet daha yapıcı bir konumda ele alındığında, muhalefetin

sadece hayır demesi yetmiyor. O şeye neden hayır dediğini, kabullenmediği ya da karşı çıktığı tezlerin yerine neler koyabileceğini de belirtmelidir ki bu durumda amaç iktidarı yok etmek değil onu denetlemek, dengelemek ve toplum hayatı için negatifik yaratacak durumları bulup ortaya çıkarmak olacaktır. Muhakkak ki; her siyasal partinin temel gayesi iktidara gelmektir; fakat partilerin yapması gereken, muhalefete geldiğinde iktidara saldırabilecek delikler bulmak değil; halkın huzurunu, refahını sağlayan ve bozan durumları göz önünde bulundurmadır. Başka bir ifadeyle temel amaç muhalif olabilmektir. Çalışmamıza da muhalefetin yapıcı tanımından yola çıkarak başlayacağız.

Muhalefet kavramı sosyal hayatta “*karşı durmak, tepkiselliği yansıtmak*” olarak gerçekleşir ve herhangi bir sınıflamaya tabi tutulmaz. Ancak siyasi hayatta muhalif olmanın aynı zamanda birden fazla çeşidi bulunmaktadır. Okunan pasajlardan elde edildiği kadarıyla muhalefetin şu çeşitleri bulunmaktadır: “*Parti içi muhalefet, parti dışı muhalefet, rejim içi muhalefet, rejim dışı muhalefet, sol muhalefet, sağ muhalefet, İslamcı muhalefet, meclis içi muhalefet, meclis dışı muhalefet...*” Devam edip giden bu sınıflandırmada temel alınan şeyler ya muhalif olan kesimin ideolojik yapısı ya da muhalefetin meclis içinde mi yoksa dışında mı yapıldığıdır.

Batı toplumlarında siyasal mücadelelerinin etkinliğini en iyi koruyabildiği, siyasal ve toplumsal muhalefetin geçerliliğini en rahat sağlayabildiği yegâne yönetim şekli demokrasidir. Demokrasilerde zıt fikirlere saygı ve seçim serbestisi olduğu için karşıt fikirlerin bulunduğu ortamlar da artmaktadır. Muhaliflik otoriter olsun totaliter olsun demokratik olsun her rejimde mevcuttur; fakat anlam kazandığı rejim demokrasidir. Demokrasinin vazgeçilmezi ve muhalifliğin anlam bulduğu alan ise seçimlerdir. O halde seçimi ve siyasal rekabeti hızlandırıp siyasal yaşama katılmayı sağlayan siyasal partileri de açıklamak gerekir.

Seçim ve Siyasal Partiler

Seçim; bir ülkede yönetilenlerin kendilerini yönetecek kişileri seçip onları iktidar yapabilmesi olayıdır. Eskiden yalnızca asillerin, toprak sahiplerinin ve din adamlarının (yurttaş olarak kabul edilen kesimin) seçme hakkının bulunduğu Eski Yunan ve Roma demokrasileri ile ilkel topluluklarda oy hakkının belli kesimlerle sınırlandırılması ve seçeneklerin kısıtlı tutulması o dönemdeki seçimleri günümüz seçimlerinden ayırmaktadır. Ancak Ortaçağ feodal toplum yapısında,

tanrının iktidarını elinde bulundurduğuna inanılan kralın yetkilerinin zamanla sınırlandırılması ve başka organlara (meclislere) aktarılması seçim kavramını farklılaştırmaktadır. 19. ve 20. yy.larda ise seçimle ilgili birçok yenilik yapılmış ve son olarak *genel oy* ilkesi kabul edilerek bir ülkedeki bütün vatandaşların dil, din, yaş ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin oy kullanabilmeleri sağlanmış, böylece seçim bugünkü yapısına kavuşmuştur (Ateş, 2006).

Temsili demokrasiler, halkın taleplerini dile getiren çeşitli siyasal örgütlenmelere sahiptir. Ancak bunlar içerisinde en anlamlı olan ve artık demokrasinin vazgeçilmezi olarak ifade bulan siyasal partilerdir. Türkçede parça, bölüm anlamına gelen Fransızca parti sözcüğü, Osmanlıcada fırka kelimesiyle karşılanmıştır. Hizip, cemiyet vb kelimelerle özdeşleşen siyasal örgütlenme ancak siyaset biliminin doğmasıyla *Parti* kelimesini sahiplenmiştir. Siyasal partiler ile ilgili çalışmalar yapan M. Duverger de siyasal partilerin henüz çok yeni bir geçmişi olduğundan bahsetmektedir. Ona göre her ne kadar ilkçağ cumhuriyetlerini bölen hizipler, Rönesans İtalya’sında komutanın etrafında toplanan ordular vb., parti olarak isimlendirilse dahi bunlar günümüzdeki gerçek partilerle bir değildir (Sarıbay, t.y s.9).

Siyasal partinin ne anlam ifade ettiğini, amacının ne olduğunu ve içerdiklerini maddeler halinde özellikle Ali Yaşar Sarıbay’ın (t.y,s.10-13) eserinden yola çıkarak şöyle netleştirebiliriz:

- a. *Siyasal parti, bireysel veya kolektif olarak kendilerini belli bir siyasal etiketle(demokrat, sosyalist vb..) özdeşleştiren kişilerin bir araya gelmesidir.*
- b. Partinin üyelerinin örgütlenme hakları ve partinin amaca uygun hareketleri yasal ve meşrudur.
- c. Partinin yegâne amacı iktidarı ele geçirmektir.
- d. Siyasal parti, toplumdaki bölünme ve çatışmaları temsil eder. Temsil ettiklerin kesimlerin çıkarlarını hâkim kılmak için seçimlere katılır.
- e. Partide süreklilik ve örgütlülük esastır.
- f. Siyasal partiler demokrasinin vazgeçilmezleridir.
- g. Partiler, temel olarak ikiye ayrılır: İktidar partileri ve muhalefet partileri. Bunlardan özellikle muhalefet partileri devlet yönetimini ve uygulamaları toplum adına denetleme işlevine sahiptir.

Siyasal partilerin tipolojisine gelince, bu konuda çeşitli sınıflandırmalar² bulunmakla birlikte partiler genellikle devletin başında bulunup bulunmamasına göre ikiye bölünmektedir: İktidar Partileri ve Muhalefet Partileri. Siyasal partilerin kuruluş amaçları daha önce de söylenildiği gibi iktidara gelip özeldede temsil ettikleri grubun genelde ise toplumun çıkarlarını savunmak, refahını sağlamaktır. Dolayısıyla devletin veya sistemin başında yer alan, genel seçimler sonucunda en yüksek oy(lar)u alıp gücü eline alan parti(ler)ye iktidar parti(ler)si; seçimleri kazanan ancak iktidara olmaya yetecek oy(lar)u alamayan parti(ler)ye ise muhalefet parti(ler)si denir.

Siyasi partiler sosyolojisini irdeleyen Tunçay'ın incelediği tek partili sistemler incelediğimiz dönem ve konuyla oldukça ilişkilidir. Ona göre, tek partili devlet sistemleri iki şekilde var olmaktadır. Ya gerçekte birden fazla parti olduğu halde bir parti ötekilere ağır basmakta ya da muhalefete yer vermeyen tek bir diktatörlük partisi olmaktadır. Bu ikisine ek olarak başka bir kategori de ulusal kurtuluş savaşları sırasında birbiriyle anlaşamayan grupların tek bir amaç etrafında birleşmesi sonucu oluşan tek partidir(2005, s.3). Tunaya'ya göre ise özellikle geri kalmış ülkelerde bazı tek parti rejimleri, geçici olduklarını ve demokratik, uygarca bir düzene varmak için köprü olduklarını ilan etmişlerdir. Dolayısıyla bu sistemlerde başka partiler kurdurulmaz, hukuki olmayan fiili bir tek parti sistemi mevcut olur. Tunaya(1952,s.8-9) buna “vesayet partisi” demektedir. Siyasal partiler konusunda çalışan bir başka isimde İtalyan siyaset bilimcisi Giovanni Sartori'dir. Sartori, tek partili devletleri üçe bölerek incelemektedir. İlki toplumu siyasallaştırma girişimi olarak değerlendirdiği totaliter tek partidir. Burada önemli olan şey toplumun kötü gelenekler ile değil siyaset yoluyla totaliter biçimde kalıplanmış olmasıdır. İkincisi bütün toplumu kapsama gücü ya da isteği olmayan bir denetim sistemini ifade eden otoriter tek parti sistemidir. Burada toptancılık değil dışta bırakıcılık vardır. Önderin karizması bu sistemde önemli bir rol oynar. Sartori'nin sistemleştirdiği son parti sistemi ise pragmatik tek parti sistemidir. Bu sistem öncekilerden daha az zorlayıcılık potansiyeli taşır. Çünkü bu, bir ideolojinin onayından yoksundur. Bu üçlü parti sistemine ek olarak devrimci tek parti de düşünürün açıklamaya çalıştığı parti sistemlerindedir (Akt. Tunçay, 2005, s.4-5).

² Sarıbay sınıflandırmayı parti işlevinin yönü ve yoğunluğu üzerinden yaparken Heywood üyeleri ve partinin ideolojik görüşünü incelemiştir. Bunların dışında da yapılmış birçok sınıflandırma çeşidi vardır. Daha fazla bilgi için Bknz Sarıbay, (t.y):9-27;Heywood,(2006):357-363; Tunçay, (2005):1-11; Tunaya, (1952): 8-11.

Muhalefeti, demokrasiyi, seçimi ve seçim sistemleri ile siyasal partileri kavramsallaştırdıktan sonra şimdi Demokrat Parti'nin esas temsil ettiği Türkiye'nin muhalefet geleneğine bakalım.

2. Türk Muhalefet³ Geleneği

Türkiye çok partili yaşama, yani demokrasiye geçme aşamasında uzun soluklu yıllar geçirmiş bir ülkedir ve demokrasiyi hala tam anlamıyla oturtabilmiş değildir. Oysaki özgürlüklerin, insan haklarının, yurttaşlığın, seçimlerin, iktidar- muhalefet çatışmalarının ve muhalefetin anlam bulduğu yegâne yönetim şekli demokrasidir. Demokratik hakların olmadığı veya hakların anayasayla güvence altına alınmadığı ülkelerde yaşanan muhalif hareketler meclis içinde olsun dışında olsun şiddetten ve kandan ya da sindirilmişlikten başka bir şey getirememiştir.

Türkiye’de demokrasinin bir türlü oturtulamadığı ve bu durumun 1923-1960 arası dönemde, önce düzelir gibi olması sonrasında ise daha vahim bir tabloya dönüşmesi savından yola çıkarak denilebilir ki Türk (siyasal) muhalefet geleneği çizgisi aslında Türk demokrasi çizgisi veya yurttaş inşa çizgisiyle aynı doğrultuda ilerlemiştir. Duraklama noktaları, hızın arttığı dönemler ve tökezleme dönemleri genellikle aynıdır. Bundan dolayı Türk muhalefet geleneği aktarılırken aslında çok partili yaşama geçiş süreci, yurttaş yaratma süreci ile muhalefet süreci bir arada yürütülecektir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923- 1950 yılları arasında ilerleyen muhalefet tarihinin kökenlerini Osmanlı'ya dayandırmak yerinde bir tespit olur. Çünkü Türkiye devleti her ne kadar çağdaşlaşmak adına her türlü reforma başvurmuş olsa da Osmanlı'nın gerek vesayetçi yapısından gerekse toplum yapısından kendisini kurtaramamıştır. Vesayetçi yönetim tarzı ve merkez-çevre ilişkilerinin keskin çizgilerle birbirinden ayrılması muhalif olmayı da içe kapalı bir duruma getirmiştir. Yani muhaliflik uzun zaman bireysel düzeyde kalmış, kitleselleştiği durumlarda ise local hareketler olarak tarihteki yerlerini almışlardır. Devletin kutsallaştırılmış olması da Osmanlı'da hem aydın hem de sivil-askeri kesimde gelişebilecek bir muhalefeti engellemiştir. Çünkü tüm kesimler için temel gaye “devletin bekasını” korumaktır (Uyar, 2001, s.12-13). Yaşanan

³ Muhalefet lafını kullanmak aslında tam bir doyumluk yaratmamaktadır. Çünkü daha önce de aktarıldığı üzere Türkiye’de demokrasiye geçiş daha çok şekli anlamda gerçekleştiği için muhalefet de kendini tanımlayamamıştır. Fakat çalışmada karşıt grupları tanıtmak için alışlageldiği gibi muhalefet kavramı kullanılacaktır.

isyanlar hiçbir zaman devletin yönetim şeklini eleştirmek, ona tepki göstermek için değil daha yerel düzeydeki yöneticilere karşı çıkmak için yapılmıştır. Buna celali isyanları da dâhildir.

Türkiye'nin muhalefet kanadının tohumlarını atan düşünce Batıcılık olmuştur. Lale Devri'nden sonra kendini iyiden iyiye hissettiren Batılılaşma politikaları savunucuları ile birlikte karşıt bir grubun da oluşmasını sağlamıştır. Patrona Halil İsyanı, İttihat ve Terakki'ye karşı yürütülen muhalefet, I. Meclisteki ikinci grup vb. muhalefetler hep Batıcılığa karşıtlığın oluşturduğu muhalefetlerdir. Benzerleri günümüzde dahi devam etmektedir. Yaşanan yerel odaklı isyanları saymazsak Türkiye'deki muhalefetin kökenlerini 18.yy'a kadar götürebiliriz. Bu dönemden başlayarak ekonomik, sosyal ve askeri yönden Avrupa'nın gerisinde kalan, ardi ardına toprak kaybeden Osmanlı Devleti, Fransız Devrimi'nden sonra gayrimüslim tebaa arasında milliyetçilik ve bağımsızlık hareketlerinin güçlenmesi üzerine bazı reform hareketlerine girişmek zorunda kalmıştır. Bunlardan ilki, hatta en önemlisi, Sultan Abdülmecit'in icraatı olan 1839 (Gülhane Hatt-ı Hümayun) Tanzimat Fermanı'dır. Bu fermanla, hangi dinden olursa olsun bütün Osmanlı tebaası için ilk kez mal, can, namus ve ırz güvencesi getirilmiş, bazı kişisel hak ve özgürlükler tanınmıştır. Ancak bu ferman, yukarıdan aşağıya dayatılan bir belge olduğu için halkın ilgisini çekmemiş, oluşan aydın muhalif kesim ise fermanı, Batılı olan ile geleneksel olan arasında bir sentez yapmadan ikisini yan yana durdurmakla eleştirmiştir (Yeşil, 1988, s.2). Tanzimat fermanı halktan çok siyasi elitlerin padişah karşısındaki çıkarını sağlamlaştırmıştır.

Batılılaşma "Bu devlet nasıl kurtulur?" sorusuna gelen cevapların da başında yer almıştır. Bu fikrin geliştirdiği ortam içerisinde büyüyen ve Batılı devletlerde eğitim alma şansına erişen gençler, ülkeye döndüklerinde tepkilerini ilk fırsatta dile getirmişlerdir. Böylece Türk muhalefet geleneğinin tohumları da atılmıştır. 1865'te ilk defa bir grup olarak ortaya çıkan "Yeni Osmanlılar", Tanzimat'a getirdikleri eleştirilerle dikkatleri çekmişlerdir. Her ne kadar çevreden uzak bir muhalefet yaratılmışsa da Türkiye'nin demokrasi tarihinde bir ilk yaşanmıştır. Mithat Paşa'nın da Yeni Osmanlılara destek vermesiyle 1876'da ilk parlamento kurulmuştur. Daha sonra yine 1876'da Osmanlı Devletinin ilk anayasası oluşturulmuştur (Yeşil, 1988, s.3). Ancak 1878'de Abdülhamit tarafından meclis dağıtılmış ve istibdat yönetimi egemen olmaya başlamıştır. İstibdat, hafiyeliğin ve dolayısıyla korkunun, şüphenin insanın iliklerine kadar işlemlerini sağlamıştır. Yasaklamalar artmış ve böylece 1908'e kadar muhalefete hiçbir şekilde izin vermeyen

bir anlayış gelişmiştir. Aslında Türk siyasal kültürünün özünü teşkil eden muhalefete tahammülsüzlük de bu dönemden sonra derinleşmiştir.

Yeni Osmanlılardan sonra ikinci muhalefet dalgasını Jön Türkler oluşturur. Abülhamit’in istibdatına karşı bir hareket olan Jön Türkler siyasi oluşum olarak 1889’da İttihat ve Terakki ismini almıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti, başta Osmanlılık fikri üzerinden hareket etmiş ancak daha sonra milliyetçilik fikrini esas almaya başlamıştır. Şerif Mardin’e göre ne Yeni Osmanlılar ne de Jön Türkler halkçı sayılamazdı. Çünkü ikisi de temelde “*siyasi seçkinleri yücelten ve halk dışında bir siyaset anlayışını savunuyorlardı*” (Mardin, 1983, s.220). Bu döneme kadar muhalefet daha sınırlı ilerlerken özellikle II. Meşrutiyetten sonra partileşmeye başlamıştır.

1908 seçimleriyle birlikte fırkaya dönüşen cemiyet, Meclis-i Mebusana kendi vekillerini koymayı başarmıştır. Asıl meclis içi muhalefet de bu şekilde başlamıştır. İttihatçıların merkezîyetçi ve laik uygulamalarına karşı çeşitli fırkalar oluşturulmuş, bu fırkaları ortaya çıkaran gelişme ise 1902’de Paris’te yapılan kongre olmuştur. İkiye bölünen İttihatçıların bir kısmı seçim sonrasında Prens Sabahattin’in önderliğindeki “*Teşebbüs-ü Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti*”nde, diğer kısmı ise Ahmet Rıza önderliğindeki “*Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti*”nde faaliyetlerine devam etmişlerdir. Prens Sabahattin, seçim sonrası muhalefette yer almıştır (Uyar, 2001,s.12-13). Liberal muhalefet, aslında İttihat ve Terakki’nin ilk yıllarından beri karşısında yer almıştır. Yalnız İttihad-ı Muhammedi Fırkası adıyla İslamcı bir muhalif fırka da İslami muhalefet olarak o dönemlerde kurulmuştur. Zaten daha sonra liberal ve İslamcı muhalefet “Hürriyet ve İtilaf Fırkası” adı altında birleşmişlerdir⁴. Konumuz bu partilerin faaliyet ve amaçlarından çok Türk muhalefet geleneğinde nasıl bir rol oynadıklarıdır. Dolayısıyla amaçlarına ve faaliyetlerine yer verilmeyecektir. Bu fırkaları Türkiye’nin geleceğindeki partilerle bağdaştıran Hakkı Uyar aslında onların Türk muhalefet tarihindeki yerlerini de belirtmiş olmaktadır (Uyar, 2001, s.13):

⁴ Bu fırkalara ek olarak 1918-1922 yılları arasında parlamento dışı kurulmuş olan fırkalar ise şunlardır: Radikal Avam Fırkası, Ahali İktisat Fırkası, Selameti Osmaniye Fırkası, Sosyal Demokrat Fırkası, Sulh ve Selameti Osmaniye Fırkası, Osmanlı Mesai Fırkası, Türkiye Sosyalist Fırkası, Milli Ahrar Fırkası, Amele Fırkası, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası, Türkiye Zürra Fırkası, Milli Türk Fırkası, Müstakil Sosyalist Fırkası, Türkiye İşçi Sosyalist Fırkası ve Müstakil Amele Fırkası. Daha fazla bilgi için Bknz Sarıbay, A. Y. 99 *Soruda Siyasal Partiler*. Radikal Yayınları.

Ahmet Rıza Bey grubu, II. Meşrutiyet'in ilanında rol oynayan ve bu dönemde iktidarda bulunan gruptu. Bunlar, İttihat ve Terakki Fırkası'nı kurdular. İttihat ve Terakki'yi merkez sol çizgisinin ilk partisi olarak kabul edebiliriz. Onun çizgisini Cumhuriyet döneminde CHP devam ettirdi. Prens Sabahattin grubu ise, II. Meşrutiyet döneminde muhalefette idi. Bu grup, II. Meşrutiyet döneminde Ahrar; Osmanlı Demokrat; Ahali; Hürriyet ve İtilaf Fırkaları içinde yer aldılar. Merkez sağ temsil eden bu partilerin Cumhuriyet dönemindeki devamı olarak da Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Serbest Cumhuriyet Fırkası, Demokrat Parti, Adalet Partisi, Anavatan Partisi ve Doğru Yol Partisi'ni sayabiliriz.

Muhalefetin tarihini ilerlettiğimizde karşımıza I. Dünya Savaşı'ndan sonra milli kurtuluşu öngören Anadolu Hareketi ve sonrasında Ankara Hükümeti ile İstanbul Hükümeti arasındaki çekişme çıkar. Anadolu'da yürütülen mücadelenin kendi içerisinde oluşan iktidar çekişmeleri Atatürk'ün önderliğiyle son bulmuş, İstanbul hükümetine karşı ise ciddi bir tepkisellik yaratılmıştır. Son Osmanlı Meclisinin içinde Ankara hükümetinin vekilleri (Müdafaa-i Hukuk Hareketi) muhalif kimliklerini başarıyla yerine getirebilmişlerdir. Ancak bu sefer de meclis yabancı devletlerce kapatılmıştır. 1920'lere gelindiğinde ise artık Osmanlı yıkılmış, Anadolu Hareketi zafere oldukça yaklaşmış durumdadır. 1921 anayasasıyla hâkimiyetin millete verilmesi ise muhalif kesimlerin başını kaldırmasına vesile olmuştur. Mecliste oluşan Birinci Grup, Mustafa Kemal'i destekleyen yenilikçiler, İkinci Grup ise gelenekçilikten yana olan muhafazakârlardır. Birinci grup önce Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti daha sonra ise Halk Fırkası (HF) ismini alacaktır (Yeşil, 1988, s.10). Bu dönemde muhalefete damgasını vuran ise yine devletin bekasıyla bağlantılı saltanat ve hilafetin kaldırılmasıdır. Kurtuluş mücadelesinde yer alan rütbeli birçok asker dâhil geniş bir kesim tüm savaşın Osmanlı'yı kurtarma amaçlı yapıldığına inanıyordu. Dolayısıyla savaş kazanıldıktan sonra olması gereken saltanata ve hilafete dokunmamaktı.

Oysa HF'nin tüzüğünün birinci maddesinde partinin üç amacı şöyle sıralanmıştır: "*Demokrasi, çağdaşlaşma ve hukuk devleti*". İkinci maddede ise her türlü ayrıcalığa karşı çıkıldığı belirtilmiştir. Çünkü amaç sınıflar üstü bir halk yaratmaktır. Üçüncü maddede de HF'ye her Türk'ün ve dışarıdan gelip Türk kültürünü ve uyrukluğunu benimseyen herkesin girebileceği belirtilmiştir (Tunçay, 2005,s.65-66). Dolayısıyla HF'nin tüzüğüne bakıldığında görülmektedir ki parti, yeni kurulan bir ülkenin hâkimi olma gayretindedir. Her türlü muhalefete karşıdır. Ayrıca toplumda var olan sınıflar yok sayıldığı için homojen, sınıfsız bir toplum

oluşturulmak istenmektedir. Dönemsel koşullar içinde değerlendirildiğinde HF'nin ve kurucularının yaptıkları haklı gibi görülebilir; ancak bunun böyle olmadığını M. Kemal de anlamış ve 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın⁵ kurulmasına izin vermiştir. Aslında burada temel sorun, Kurtuluş Savaşı'nın bir millet tarafından değil birçok millet tarafından yapılmış olmasıdır. Ayşe Kadioğlu'nun da belirttiği gibi Türkiye Cumhuriyeti, devletini arayan millet olarak değil milletini arayan devlet olarak kurulmuştur. Bundan dolayı da hükmetmek, tek partili bir rejim sürmek adeta bir zorunluluk olarak görülmüş ve dolayısıyla oluşabilecek bütün muhalefetler susturulmuştur. Ülkenin bölünebileceği endişesi sürekli sürmüştür. Türkiye'de kurulan ilk komünist partinin dahi devlet güdümünde kurulması bu kaygının bir göstergesi olarak düşünülebilir. Siyasi yaşama da yansıyan bu güdümlü muhalefetliğin en iyi örneğini 1930'da kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası teşkil etmektedir. Atatürk'ün arkadaşı olan Fethi Bey tarafından kurulan bu muhalefet, yine Atatürk'ün etkisiyle kapanmıştır (Kaynar, 2007, s.53). Gerek HF gerekse CHP'nin gidişatına, uygulamalarına bakıldığında bu oluşumların ideolojisi ve 1923- 1950 yılları arasındaki düşünce tarzlarından en etkili olan Kemalizm, adeta bir diktatörlük olarak görülmüştür. Hatta Tunçay'ın ifadesine göre hilafetin de saltanatın da kaldırılması M. Kemal'in kendi gücünü arttırmak için kullandığı araçlardır (2005, s.79-80) Yani denilebilir ki; tek partili rejimin ideolojisi olan Kemalizm, kişi yüceltmesine dayanan bir rejim olmuştur.

Bunların ötesinde tek partili rejim denince akla gelmesi gereken şeylerden biri de isyanlardır. Bu isyanların içeriği bambaşka bir tartışma konusudur ancak kanımca üzerinde durulması gereken şey, 1923-1950 arasında yapılan onca baskıya, inkılâba rağmen o kadar çok isyanın neden yaşandığıdır. Bu soruya verilebilecek farklı cevaplardan biri de şu olmalıdır: Demek ki yapılan inkılâplar topluma yayılmadı, halk tarafından içselleştirilemedi. Bunun da sebebi basit; çünkü dönemin rejimi yukarıdan dayatılan bir devrim paketi sunuyordu halka ve hiç kimsenin “*yapmam*” deme hakkı yoktu. Diyenler de bu isteklerini ancak isyanlarla dillendirebilirdi. Bu isyanların çoğu ise kanlı bir şekilde bastırılıp siyasi arenada var olan çoğu muhalefet bu isyanlarla bağdaştırılarak dağıtılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin çok partili yaşama

⁵ *Terakkiperver Cumhuriyet Partisi* Cumhuriyet döneminin ilk yasal muhalefet partisiyken *Ahali Cumhuriyet Fırkası* yine aynı dönemin TBMM dışında kurulmuş ilk yasal muhalefet partisidir (Kaynar, 2007:52-54).

geçme tarihine bakıldığında tarihin neden bu kadar gecikmiş olduğu da bu sebeple ilişkilendirilerek açıklanabilir.

Tarihi bir perspektiften baktığımız Türk Muhalefet sistemini gelenekselleştiren ve özünü oluşturup elemanı haline gelen olguları şöyle maddeleştirerek özetleyebiliriz:

- a. Osmanlıdan bu yana temel kaygı devleti kurtarmak olmuştur. Toplumun kurtarma arka planında kaldığı için ne demokrasi ne de muhalefet içselleştirilememiştir. Oluşan muhalif seslerin tınısı ise hep cılız kalmıştır.
- b. Kutsal sayılan devlete karşı çıkmak, yönetimi, uygulamaları eleştirmek çoğu zaman es geçilmiş, tepkilerin hepsi devletin daha alt kademelerinde yer alan *kişilere* yönelik olmuştur.
- c. Halkın egemenliğine dayanan bir rejim gerçekliği uzun zaman teoride kalmıştır. Halk, kendi çıkarına olacak şeyleri bilmeyen bir kitle olarak düşünüldüğünden siyasal seçkinler halk adına devlet işlerini yapmışlardır. Ne de olsa “devlet işleri büyüklerin işidir.” Aydın kesim de siyasal elit olma işlevini iyi yerine getirmiştir. Çevreyi temsil ettiği varsayılan İttihat Terakki dâhil hemen tüm yönetimler halka rağmen halk için anlayışını benimsemiş ve çıkarlarını maksimize etmeye çalışmıştır. İktidarda olmadığı baskıları göze alıp bas bas bağırarak iktidara gelince eleştirdikleri durumların daha beterini yaşatmışlardır. Sanırım bunu çöldeki kum tepelerine benzetmek mümkün. Çölde kumlar sürekli bir devinim halindedir. Daha önce aşağıda bulunan kumlar rüzgârın da etkisiyle zamanla kum tepeleri haline gelmekte ancak aynı rüzgâr belli bir süre sonra aynı kumları aşağı sürüklemektedir.
- d. Kul mantığından çıkamamış halk da kaynağını oluşturduğu iktidar ve muhalefetle yeteri kadar ilgilenmemiştir. Bu da elit kesimin işini kolaylaştırmıştır.
- e. Türkiye’de başından beri kendi gibi düşünmeyene karşı, yani muhalefete karşı, bir tahammülsüzlük vardır. Bunu demokrasinin yerleşmemesiyle bağlamak mümkün.
- f. Parti-içi ve parti-dışı olarak ifade edilen muhalefetler daha çok bireysel çıkar amaçlı olmuştur. İktidarın uygulamalarına denetleme ve dengeleme amaçlı muhaliflik çok az görülmüştür (DP’nin içindeki genç kesimi bu “çok az”ın içinde gösterebiliriz.).

g. Batıcılık karşıtlığıyla başlayıp saltanat ve hilafet karşıtlığıyla devam eden muhalefetin Cumhuriyetin ilanından beri bilmesi gereken temel kanun şudur: Muhalifsen de iktidarsan da Atatürk’ü eleştiremezsin, Atatürkçü olmalısın, değilsen de öyle görünmelisin ve kesinlikle laik olmalısın. Bu da bize şunu gösteriyor ki; Türkiye’de siyasal muhalefet her zaman büyük bir baskı altındadır. Özgürce hareket edememekte, yapabildiği yegâne şey, iyi olarak gösterilen kılıflara bürünmek kötü olarak görünenleri karşıtlarında varmış gibi göstermektir.

Ahmet Özcan’ın değerlendirmelerine bakarak Osmanlı’nın muhalefet geleneğinden Türkiye’nin muhalefet geleneğine geçip kendini yeniden üreten üç muhalefet tarzı sayabiliriz (Özcan, 2001,s.130):

i. *Düzensiz perspektifi olmayan, ekonomik veya mezhebi-etnik motivasyonlara dayalı heterojen ve lokal çözümlü halk isyanları.* Bunlara örnek olarak Osmanlı döneminde yaşanan isyanları Cumhuriyet döneminde ise 1925-1938 arasında gelişen isyanları gösterebiliriz.

ii. *Asıl olarak düzeni perspektifli, ancak yöntem ve ifade ediş tarzı itibariyle düzeni zorlayan ve değişimlere neden olabilen, asker veya sivil bürokrasi önderliğindeki silahlı- silahsız muhalefet hareketleri.* Silahlı muhalefete Cumhuriyet döneminde ordu içi cunta hareketlerini silahsız türüne ise SCF, TKCF veya DP’yi örnek olarak verebiliriz.

iii. *Düzeni ele geçirmeyi ve iktidarı almayı amaçlayan, örgütlü ve şiddetli militan muhalefet.* Osmanlı döneminde İttihat ve Terakki Cumhuriyet Döneminde ise Marksist örgütlenmeler örnek olarak gösterilebilir.

Türkiye’de muhalefet denince akla gelen ilk parti hiç şüphesiz yukarıda saydıklarımından herhangi biri değil 1946’da siyasal yaşamına başlayan Demokrat Parti’dir. Onun muhalifliği özgünlüğünü her zaman korumaktadır. Gerek kendi içindeki muhalif kanatlarıyla gerekse CHP’ye gösterdiği tepkileriyle dikkatleri kendinde toplamayı her zaman başarmıştır. O halde şimdi de bu partiyi ve bu partinin muhalefet geleneği içindeki yerini inceleyelim

3. Demokrat Parti

Türkiye'nin siyasal yaşamında bir dönüm noktası olan ve gerek muhalefet döneminde gerekse iktidar döneminde yaptıklarıyla çeşitli çalışmalara ilham kaynağı olan, bitimi de 27 Mayıs gibi ciddi bir darbeyle gerçekleşen DP'nin oluşum sürecini anlatmadan önce döneme damgasını vuran CHP yönetiminden ve uluslar arası camiada yaşanan gelişmelerden bahsetmek gerekir.

Tek partili rejimlerin teorik altyapısını açıklamaya çalışan Tunçay, Türkiye'deki tek partili dönemi anlattığı kitabında Huntington⁶, Sartori, Tunaya, Immanuel Wallerstein, LaPalombara ve Weiner gibi isimlerin düşüncelerinden yararlanmıştı. Siyasal partilerin anlatıldığı bölümde aktarıldığı üzere tek partili rejimler otoriter gücünü koruyabilmek için her türlü baskıyı uygulayabilen rejimlerdir. Karşılarında onların tutumlarını eleştirip dengeleyebilecek bir muhalefet ya da mekanizma olmadığı için bu otoriter güç daha da sağlamlştırılabilmektedir. Ve genel anlamda şöyle bir kanı uyanmaktadır: *“Bütün tek partili rejimler diktatörlük rejimleridir.”* Peki, bu varsayımdan yola çıkarak 1923-1946 yılları arasında (zaman zaman farklı deneyimler yaşansa da) Türkiye'de uygulanan tek partili rejimi de diktatörlük rejimi olarak değerlendirebilir miyiz? Ben bu konuda Tunçay'a katılarak soruya şu cevabı veriyorum: Evet! Çünkü her ne kadar yeni kurulmuş bir ülkede yapılması gereken bir şey olarak görülmüşse de teoride CHP ve onun dayandığı rejim, politikalarıyla, uyguladığı baskıcı rejimle bir diktatörlük örneği olarak hüküm sürmüştür. 1925'te getirilen Takrir'i Sükun Kanunu'na

⁶ S.P. Huntington da tek partili sistemler üzerinde durmuştur. Özellikle otoriter rejimlerde tek partinin devlet karşısındaki önemini inceleyen Huntington'a göre Sovyetlerde parti devlete, İtalya'da devlet partiye ağır basarken Almanya'da devlet ve parti aynı seviyededir. Huntington, tek partinin toplumsal yapısıyla ilişkisi konusunda ise bunun türdeş bir toplumda doğal, çok bölünük bir toplumda ise gerekli olabileceğini düşünüyor. Ayrıca ona göre tek partili sistemlerin sebebi ayrılma ve bölünmeyle çözülemeyen etnik yada ekonomik çatallanmalardır. Bu bağlamda çağdaşlaşma sürecinin başında olan ülkelerde tek partili sistemler yaşayabilir. Oysa çok az yada çok fazla gelişmiş toplum yapıları tek partiye elverişli değildir. Ayrıca tek parti sistemi özünde mutlaka bir şeylere karşıdır; kapitalizme, emperyalizme, Yahudilere... Huntington'a göre iş başındaki bir tek parti ideolojik ya da siyasal bir dürtüyle kitleleri seferber etme ve örgütlenme gereksinimini duymazsa gücünü yitirir. Düşününün bu fikrini aslında devrimci tek parti sistemini açıklayan Sartori'nin fikirlerine de benzetebiliriz. Ancak burada şöyle bir durum mevcuttur. İki düşünür de aslında bu açıklamaları yaparken tek parti sistemlerinin kendi sonlarını hazırladıklarını da belirtmiş olmaktadırlar. Huntington da tek partileri toplumsal bölünme karşısındaki tutumları bakımından ikiye ayırır: Dışlayıcı tek parti sistemleri ile devrimci tek parti sistemleri..Bknz Tunçay, M. (2005). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek parti Yönetiminin Kurulması*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları. s. 13-25.

baktığımızda bu kanunun her türlü muhalefeti susturmaya yönelik bir kanun olduğunu ve kurulan İstiklal Mahkemeleriyle hukuk dâhil hemen her kurumun var olan baskıcı rejimin birer aracı haline getirildiğini net bir şekilde görebiliriz ki bu da tam anlamıyla bir “*Susan Türkiye*” yaratmıştır (Tunçay, 2005, s.13-25).

CHP, 1923’ten itibaren sürdürdüğü, özellikle son dönemlerde yoğunlaştırdığı otoritesini nasıl oluyor da 1945’te başka bir partiye devretme ihtimalini göze alıyor? Bilindiği üzere daha önce kurulmuş iki muhalefet partisi de güdümlü muhalefet partileriydi ve CHP’nin prestijinin azaldığı farkedilince de hemen kapatılmışlardı. Dolayısıyla bu göze almanın temelinde başka şeyler aramak gerekir. Türkiye’nin çok partili hayata geçmesi, CHP’nin kendisine ortak kabul etmesi ve 1946’da yaşanan tecrübenin diğerlerine benzememesinin tek bir sebebi yoktur. O halde bu sebepleri maddeleştirerek de aktarabiliriz:

a. *CHP’nin uyguladığı baskıcı rejim.* Uzun seneler her yasakla yüz yüze gelen halk artık CHP’nin yaptıklarına katlanamıyor ve o tarihlerde gözü sürekli muhalif bir parti yada lider arıyor. Ancak halkın daha önceki parti denemelerinden tecrübeleri olduğu için, özellikle başta, yeni bir muhalefet partisinin samimiliğine güvenemiyor. Böylece halk bir ikilem yaşıyor: ya CHP’nin uyguladığı baskı rejimine karşı çıkmak için yasal ve meşru olan yeni partiyi seçecek ya da CHP’nin yaptıklarına katlanacak. Halkın desteğini kaybeden CHP’nin de aslında iki tercihi vardı: ya yeni bir parti kurulmasına izin verecek ya da halkın bağrından kopan büyük bir patlamaya hazırlıklı olacak. Halk da CHP de ilk tercihi seçmek durumunda kaldı.

b. *İkinci Dünya Savaşı.* Bu savaşın da DP’nin kurulmasında büyük katkıları vardır. Zaman 1945’e geldiğinde dünyadaki birçok ülke perişan durumdadır. Ne savaşı başlatan İtalya ve Almanya ne de Avrupa’nın diğer ülkeleri kazançlı çıkabilmiştir. Savaş sadece iki büyük güç, iki karşıt kutup yaratmıştır: Sovyet Rusya ve ABD. Türkiye’nin ekonomisi ve uluslararası ilişkileri de bu gelişmelerden dolayı oldukça etkilenmiştir. Tabii onlara bağlı olarak iç siyaseti de. İsmet İnönü savaşa girmeye razı olmamıştır, fakat ülkenin en verimli kesimi orduya alınmış, üretim ciddi darbe almıştır. Üretimin azalması halka fiyat artışı ve karne gibi uygulamalarla dönmüştür ki bunlar da halkın belini bükmeye yetmiştir. Ayrıca Sovyetlerle yapılan dostluk antlaşmasının bozulması ile Sovyetlerin doğu illerini istemesi ve Avrupa ülkelerinin resmen çökmesi Türkiye’nin sığınabileceği

tek bir ülke bırakmıştır: ABD. Dolayısıyla ABD'nin istediği birçok faaliyeti gerçekleştirmek zorunda kalmıştır. Bunlardan biri de demokrasinin yani çok partili hayata geçişin sağlanmasıdır. Birleşmiş Milletler de bunu dayatmıştır (Eroğul, 1970,s.1-10/ Sarıbay, t.y,s.43).

c. *Savaşın yarattığı yeni sınıflar*. İkinci Dünya Savaşı, halkın büyük bir kesimini iyice yoksullaştırırken belli bir kesimini de inanmadıkları bir refaha kavuşturmuştur. Bunlar toprak burjuvazisi ile ticaret burjuvazisidir. Dönemin vurguncuları olarak ifade edilen bu kesim, zaman geçtikçe CHP'nin uygulamalarını yeterli bulmamaya başlamıştır. Ve 1940'ta uygulamaya sokulan "Milli Korunma Kanunu" ile 1945'te yürürlüğe giren "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" ipleri koparmaya yetmiştir. Zaten memnuniyetsizlik yaşayan bu kesim bu kanunların da çıkmasıyla tepkiselliklerini iyice belirtmeye başlamışlardır. Bunlardan biri de çıkarılan bu kanunlardan sonra üç arkadaşıyla birlikte Dörtlü Tahrir'i çıkaran ve CHP'ye basın yoluyla saldırıp partiden ihraç edilen, Aydın'ın büyük toprak sahiplerinden Adnan Menderes (Eroğul, 1970,s.5-15/ Yeşil, 1988,s.43-48).

d. *İsmet İnönü'nün tutumu*. İnönü'nün esnek tavrı da çok partili yaşama geçişi oldukça kolaylaştıran faktörlerden biridir. Çeşitli konuşmalarında Türkiye'nin en büyük sorununu iktidar partisinin karşısında bir muhalefet partisinin olmamasına bağlayan İnönü, özellikle 1 Kasım 1945'te meclis açış nutkunda⁷ adeta Celal Bayar ve arkadaşlarına parti açmak için davetiye göndermiştir (Eroğul, 1970, s.10-13).

⁷ İnönü'nün meclis açış nutku: "Türkiye'de demokrasi usullerinin geçmişe ait hesapları yaparken, büyük devrimlerin 1923'ten 1939'a kadar meydana geldiği ve altı seneden beri de bir Cihan Harbi içinde bulunduğumuz unutulmamalı. Demokratik karakter bütün Cumhuriyet devrinde prensip olarak muhafaza olunmuştur. Diktatörlük hiçbir zaman kabul olunmadıktan başka, zararlı ve Türk milletine yakışmaz olarak itham edilmiştir. Bizim tek eksiğimiz hükümet partisi karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Fakat memleketlerin ihtiyaçları sevgiyle hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemleri sayesinde başka bir partinin kurulması mümkün olacaktır."(Ahmad, 1976:15/ Yeşil, 1988:51/ Eroğul, 1970:6)

İşte tüm bu koşullar, 7 Ocak 1946’da ismi zihinlerden silinmeyecek olan Demokrat Parti’yi doğurdu⁸. Halk DP’yi tüm tahakkümlerden kurtulmak için devasa bir çare, mecliste olup CHP’ye muhalif olan kesim ise onu yasal ve meşru bir muhalefet alanı olarak görüyordu. Peki, bu istekler ne kadar yerine getirildi? Demokrat Parti gerçekten tahakküm sistemini aşabildi mi? Muhalefetteyken karşı olduğu uygulamalara iktidardayken de aynı tepkiyi mi gösterdi? Yoksa halk yine mi yanılmıştı?

Bu sorulara DP’nin eylemlerinden, savunucularından ve karşıtlarından gelen cevapları vermeden önce kendi yanıtımı vermek istiyorum. Evet, halk yine yanılmıştı, çünkü tarih tekerrür etmişti. Demokratik değerler yine teorideki kalıplarını kıramamış, DP adeta tek parti hükümetini aratacak vaziyete gelmişti. Muhalifken iktidarı yermiş ancak iktidara gelip milli iradenin sahibi olduğundan emin olduktan sonra bütün muhalefetleri susturmaya çalışmıştır. Bilindiği üzere yasal olmayan, toplumsal muhalefetleri susturmak kolaydır. Ancak DP, sadece toplumsal muhalefeti değil demokrasinin vazgeçilmezleri olan siyasi partilerin yasal muhalefetlerini de engellemeye çalışmıştır, hem de maddi zararlar verdirerek. Yani DP psikolojik savaşın ötesinde politikalar uygulamıştır. Özellikle Komünizm ve irtica gibi “toplumun büyük öcü”lerini kullanarak halkın desteğini arkasında tutmayı da başarmıştır. Ancak Atatürk’ün partisi CHP de aynı kozu kullandığından bu, belli bir süre sonra halkta aynı etkiyi yaratamamıştır.

Yaşattığı olumlu-olumsuz olaylarla Türkiye’nin tarihinde bir dönem meydana getirmiş olan DP, meclise girdiği günden itibaren muhalefet etmeye başlamıştır, hatta girmeden önce bile Adnan Menderes çeşitli yayınlarda CHP’yi yeren, uygulamalarını antidemokratik bulan yazılar yazmaktaydı. Yalnız burada dikkatlerden kaçmaması gereken şey, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Celal Bayar’ın da birer eski CHP’li olmalarıdır. Feroz Ahmad, Necmettin Sadak’ın 09.01.1946 tarihli Akşam Gazetesi’ndeki yazısından alıntılar yaparak konuyu şöyle açmaktadır (Ahmad, 1976,s.16-17):

Genel görüşe göre DP, CHP’den farklı bir parti değildir. Sadak, program⁹ için, ‘ilk okuyuşta yarattığı tesir, CHP esaslarından farklı olmamasıdır. Halk partisinin altı oku gibi, DP de

⁸ Bknz Kaynar, 2007: 55/ Ahmad, 1976:16; Akkerman, 1950:45/ Cerrahoğlu, t.y:10/ Belen, 1960:6/ Sunar; t.y:2075)

⁹ DP’nin tam metin parti programı için Bknz Tunaya, T. Z. (1952). Türkiye’de Siyasi Partiler(1859-1952). İstanbul. S. 662-673.

Cumhuriyetçi, laik, inkılâpçı, halkçı, devletçi ve milliyetçidir...’, devletçilik hakkında ise ‘...devletçilik bahsinde iki program arasında hemen hemen bir fark yoktur. Aynı vuzuhsuzluk, aynı müphemlik yeni partinin programında da göze çarpıyor...’ dedi ve sözlerini şöyle bağladı: ‘DP memlekete yeni bir devlet sistemi, yeni bir sosyal meslek, bir devrim programı getirmek iddiasında değildir. Bu partinin hedefi, aynı ana prensipler çerçevesi içinde hükümet ve idare mekanizmasında yenilik ve düzeltim istemektedir.’

Aynı konu hakkında Sunar (t.y:2079-2080) ise düşüncelerini şöyle belirtmektedir:

... Demokrat parti liderler kadrosu, Atatürk zamanında sivrilmiş, fakat İnönü hükümetleri Döneminde gölgede kalmış (Celal Bayar) ya da Halk Partili olmasına rağmen dışlanmış genç ve hırslı partililer (Adnan Menderes gibi) yahut tek partili rejimin vesayet ve baskısına karşı demokratik rejimi tercih etmeye başlayan (Fuat Köprülü) tarafından oluşturulmuştur....

DP’nin CHP’den farklı bir parti olarak görünmemesinin nedenlerinden biri partilerin benzer program ve ideoloji yaklaşımları olabilir ancak kanımca diğer önemli neden Sunar’ın da açıkladığı gibi DP liderlerinin aynı zamanda CHP içinde yer almış olmalarıdır. CHP’nin baskı politikalarını uygularken ortaya koyduğu birçok maddede onların da onayı vardır. Çiftçiye Topraklandırma Kanunu ve Milli Korunma Kanunu’na kadar CHP’yi eleştiren hemen hiç yazıları olmamıştır. Dolayısıyla DP’nin muhalifliğinin altında yatan, bireysel çıkarların maksimize edilmesi ve aynı zamanda devletin bekasının sağlanmasıdır. Zaten partinin 1955 sonrası faaliyetleri bu tezleri çok iyi ortaya koymaktadır.

DP iktidara gelene kadar kurucularının bireysel çıkarlarının farkına varamamıştır. Dolayısıyla Samet Ağaoğlu, Kenan Öner, Osman Bölükbaşı, Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu vb. üyeler sayesinde dönemin iktidar partisine karşı iyi bir muhalefet yapılmıştır. Celal Bayar, İnönü’yle yaptığı temaslara Adnan Menderes ise söylenenlere karşı verdiği karşılıklarla bu muhalefete ciddi katkı sunmuşlardır. Sine-i millete dönüp parlamento dışı muhalefet yapmayı öneren genç isimlerden Samet Ağaoğlu, Osman Bölükbaşı, Fikret Başaran... kongrelerde de muhalifliklerini belirtmişlerdir. Ağaoğlu “*Bizi buraya Hürriyet hasreti topladı. Şahıs idaresine, zümre hakimiyetine son verme kararı topladı..*”, Başaran “*7 Ocak tarihi hürriyet bayramıdır. Millet idaresi ile oynamak*

ateşle oynamaktır.”, Fuat Arna, “İstibdat devrinde millet padişaha ‘Senden büyük Allah var’ derdi. Bugün de biz iktidar sevdalarına ‘Senden büyük millet var’ diyoruz.” diyerek muhalefetin en iyi milletin bağrında yapılabileceğini savunmuştur (Ağaoğlu, 1992,s.43). Ancak iktidar hayali ağır bastığı için gençlerin bu tarz konuşmaları liderler tarafından eleştirilmiştir. Sine-i millete dönülmemiştir, ancak parti 1946’da yapılan hiçbir seçime seçim kanununu protesto ederek girmemiş, Recep Peker’in konuşmalarını¹⁰ grup olarak protesto etmiş ve kararlarından hiç dönmemiştir. DP’nin seçimleri protesto etmesinin en büyük kazancı Türkiye’nin demokrasiyle tanışması olmuştur. Demokrasi, parlamentoda çok sayıda partinin olmasına değil onunla birlikte genel ve gizli oy ile açık tasnife bağlıdır (Güneş, 1996,s.84). 1950’ye kadar oyun açık sayımın ise gizli yapıyor olması seçim ve siyasal partiler var diye demokrasinin olduğu anlamına gelmiyordu. Ancak 1950’de gizli oy, açık tasnifin gelmesi ve adli teminatın sağlanması hem halkı demokrasiyle tanıştırdı hem de muhalefet partilerini güvence altına aldı. Bu aynı zamanda CHP’nin programında yer alan halkın egemenliğini sağlaması açısından da önemli bir adımdı. 1950’de iktidara gelen DP’nin muhalefet tezleri, kongrelerinde alınmış kararlar ve oluşan fikirlerdir. Bunlar Birinci Büyük Kongre’de kabul edilen Hürriyet-i Misakı ile sonrasında gelişen 12 Temmuz Beyannamesi¹¹ ve İkinci Büyük Kongre’de Milli Husumet Andı’dır (Eroğul, 1970, s.24-46; Ağaoğlu, 1992, s.49-50; Tunaya, 1952, s.650-653). Hürriyet Misakı’nda seçim kanununun değiştirilerek genel oy ile gizli oy açık tasnifin getirilmesi, cumhurbaşkanlığı ile parti başkanlığının ayrılması ve halkın özgürlüklerini kısıtlayan kanunların anayasadan çıkartılması gibi karşı çıkılan temel olgular belirtilmiş, 12 Temmuz Beyannamesi ile DP’nin ihtilalcı bir parti olmadığı İnönü tarafından belirtilmiş, iktidar ile muhalefetin birbirini anlaması gerektiği ifade edilmiş, Milli Husumet Andı’nda ise Hürriyet Misakı’nda ifade

¹⁰ Peker, 18 Aralık 1946’da Menderes’in bütçe eleştirilerine cevap verirken “Adnan Menderes’in sesinden kötümser ve psikopat bir ruhun mariz karanlıkları içinde, şanlı bir milletin ve arkada bıraktığı karanlıklardan azametli , şan ve şerefli bir istikbale gitmek azminde bulunan kudretli bir devletin hayatını bir boşluk halinde ifade eden haletin akislerini dinledik.” laflarını kullanmıştır. Bunun üzerine de DP’lilerin protestosuna uğramıştır. Daha fazla bilgi için Bknz Ağaoğlu, S. (1992). *Siyasi Günlük: Demokrat Parti’nin Kuruluşu*. İstanbul: İletişim Yayınları. s (50).

¹¹ Bu beyannamenin esas önemi muhalefetin iktidar karşısında yasal bir belgeyle savunulmuş olmasıdır. Beyannameye göre “...muhalefet, teminat içinde yaşayacak ve iktidarın kendisini ezmek niyetinde olmadığından müsterih olacaktır. İktidar, muhalefetin kanun haklarından başka bir şey düşünmediğinden müsterih bulunacaktır. Büyük vatandaş kütlesi ise, iktidar şu partinin veya öteki partinin elinde bulunması ihtimalini vicdan rahatlığı ile düşünebilecektir...”. Bknz Eroğul, 1970:34.

edilen durumların gerçekleşmediği, dolayısıyla, dürüst seçim ve ihtilal hakkı, irtica, dış siyaset ve iktidarın yaptıklarıyla ilgili bilgiler içeren bir belge olmuştur (Tunaya, 1952, s.650-653; Eroğul, 1970, s.24-46).

DP, dört buçuk yıl muhalefet, yaklaşık 10 yıl da iktidar partisi olarak siyasal arenada yer almış, ancak bu dönem zarfında adeta nüfus değişimine uğramıştır. Fuat Köprülü de dâhil partinin ilk kuruluş yıllarında yer alan isimlerin çoğu kısa zamanda partiden ayrılmıştır¹². Ağaoğlu'na (1992, s.48-49) göre partiden beklenenin gerçekleştirilememesi, kişisel çıkar ilişkileri, dargınlıklar vb sebeplerin yarattığı bu ayrılıklar partinin içinde başından beri vardı. Parti içi muhalefet ise bununla bağlantılı olarak bazen eskilerle yenilerin çatışması bazen ise bölgecilik şeklinde gelişmekteydi. Bu ayrılıkların ya da ihraçların olması iki şekilde açıklanabilir: ya gerçekten Belen'in (1960, s.10) dediği gibi DP, "acemi bir diktatörlük heveslisi ise karşı karşıyaydı" yada DP özü itibarıyla şahsi çıkarını gözetenlerin oluşturduğu bir partiydi. Bu şahsi çıkarlar giderilemeyince de hemen saflar değişti. İşte partiden ayrılan yada ihraç edilen bu kimseler yalnızca CHP saflarına geçmedi aynı zamanda çeşitli muhalif gruplar oluşturdular. Bunlar hem CHP'ye hem de DP'ye muhalif olmuşlardır. Ancak bilindiği üzere parti bazında bir şey yapamamışlardır, ta ki 27 Mayıs Darbesi'ne kadar. Oluşan gruplardan biri Müstakil Demokratlar Grubu'dur. 1948 Nisan ayı başında oluşan grup, DP'den ayrılan ve ihraç edilen isimler¹³ tarafından kurulmuştur. Partileşmeyen grup daha sonra Afyonda kurulan Öz Demokratlar Partisi ile birlikte Millet Partisi'ne katılmış ve "Birleşik Muhalefet Beyannamesi" isimli bir belgeyi imzalamışlardır (Tunaya, 1952, s.657).

¹² Samet Ağaoğlu, Siyasi Günlük isimli eserde bu konuyu şöyle açmaktadır: Daha önce Demokrat Parti çatısı altında olanların "bir kısmı, Milli Birlik Komitesinin hükümetlerinde koltuklara oturmuş olarak , bir kısmı 27 Mayıs Darbesi'ni, yerinde, haklı bir hareket diye niteleyen ve DP iktidarını diktatörlükle suçlayan, yeni bir anayasanın hazırlandığı Kurucu ve Temsilciler Meclisleri'nde sıralanarak; bir kısmı da Halk Partisi sıralarında ve İnönü'nün ziyafet sofralarında, 'Demokrat Parti liderleri asılsın!' diye haykarak...İşte Milli Birlik Komitesinin üyeleri: Ahmet Oğuz, Ekrem Alican, Ahmet Tahtakılıç... İşte Halk Partisi temsilciler ve Kurucu meclis üyesi Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu.. İşte İsmet Paşa sofrasının baş misafiri ve o sofrada 'Demokra Parti liderleri asılmalıdır!' diye kükreyen Fuat Köprülü..İşte Kurucu Meclis üyeleri arasında Yusuf Kemal Tengirşenk , General Sadık Aldoğan, Nihat Reşat Belger, Karaosmanoğlu, Fuat Arna, Osman Bölükbaşı, Ekrem Alican, Fethi Çelikbaş ve ötekiler..." Daha fazla bilgi için Bknz Ağaoğlu, S. (1992). *Siyasi Günlük: Demokrat Parti'nin Kuruluşu*. İstanbul: İletişim Yayınları. s (48-49)

¹³ Bu isimler şunlardır: Mehmet Aşkar, Hazım Bozca, Ahmet Çınar, Hasan Dinçer, Fethi Erimçağ, Behçet Gökçen, Ali Rıza Kırsever, Şahin Laçın, Ahmet Oğuz, Dr. Mithat Sakaroğlu, Ahmet Kemal Silivri, Ahmet Tahtakılıç ve Haydar Seçkin. Bknz Tunaya, T. Z. (1952). *Türkiye'de Siyasi Partiler(1859-1952)*. İstanbul. S. 656

Demokrat Parti lideri Adnan Menderes, ihraç edilen veya ayrılan milletvekillerini çok önemsememiş, daha çok iktidara gelebilme olayına odaklanmıştır. Nihayet DP, 1950 seçimlerinde CHP’ye fark atarak iktidar olmayı başarmıştır. Yalnız iktidar sürecinde DP’nin özgürlükçü performansı düşmüş, zamanla onları yok eder duruma gelmiştir. Adnan Menderes, getirdiği bazı yasalarla baskının zincirlerinden kurtardığı özgürlükleri CHP’nin ihtilal yapacağı, komünist olduğu vb sebeplerle tekrar baskı altına almıştır. Basın yine sansürlenmiş, muhalifler yine olmadık engellere maruz kalmış, toplum yine korkunun hapisliğine mahkûm kalmış. Yani tarih yine tekerrür etmiştir. Türkiye’de sürekli bir tekrarın yaşanmasının belki de en büyük sebebi toplumun gerektiği gibi önemsenmemesi, daha çok kullanılmasıdır. DP’nin icraatlarına da topluma yaklaşım ekseninde bakan Sunar’a göre(t.y, s.2074) yakın tarihi, dönemlere ayırarak tanımlamak gerekirse biri merkez ağırlıklı siyasi dönem diğeri ise toplum ağırlıklı siyasal dönemdir. Daha önce merkeziyetçi bir yapıya sahip olup toplumdan bağımsız işleyen siyasal düzen, cumhuriyetle beraber toplumun arasına girip ondan destek alan bir yapıya dönüşmüştür. Demokrat Parti’nin bu süreçteki en önemli görevi gerçek anlamda çok partili yaşama geçmeyi simgelemesindedir. Ancak bilindiği üzere önemli bir toplum desteğiyle ve seçimle işbaşına gelen DP, askeri bir müdahale ile iktidardan uzaklaştırılmıştır. Bunun nedenleri günümüzde dahi tartışılmaktadır. Sunar’a göre ise gerek DP’nin başarısının gerekse askeri darbe ile noktalanın rejim bunalımının nedeni DP’de hakim olan popülist yaklaşım ve bu yaklaşıma gösterilen tepkilerdir.

Popülizmi iktidarı elinde tutan hakim ittifakı ve ideolojiyi sorgulayan, bu ittifaka karşı iktidar dışı kalmış kitleleri harekete geçiren ideolojiler ve akımlar olarak değerlendiren Sunar’a göre popülist ideolojiler ve akımlar, genellikle azgelişmiş ülkelerde yaygınlık kazanmıştır. Çünkü gelişmiş ülkelerde var olan güçlü sivil topluma rağmen gelişebilen popülizm liberal, sosyal demokrat ve çoğulcu bir yapı içinde eritilebilmektedir. Ayrıca azgelişmiş ülkelerde ülke düzeyinde siyasal, sosyal, iktisadi ve kültürel bütünleşmeyi sağlayacak makro kurumlar da olmadığı için bu yaklaşımlar buralarda daha etkili olabilmektedir. Bu ülkelerde ortaya çıkan kurumsal boşluğu ise patronaj örüntüsü doldurmaktadır. Peki patronaj nedir? Sunar’ın deyimiyle patronaj, “karşılıklı çıkar ilişkilerine dayanan, destek veya hizmet karşılığında hukuki-kurumsal düzeni zorlayarak yapılan ödüllendirme” biçimidir (Sunar, t.y:2075-2077).

Türkiye’de CHP ve “Halka Doğru” hareketleri popülizmi hazırlayanlar arasında sayılabilir; ancak yazara göre popülizmin öncüsü DP’dir. CHP, adeta halka rağmen halk için anlayışı benimseyerek rotasını çizmiştir. Ancak DP, halka inebilmiştir. İşte Sunar’a göre tam da bu sebepten dolayı DP popülizmin öncüsüdür, CHP değil. Çünkü ona göre bir parti eğer halktan kopuksa, politikalarını halktan bağımsız bir şekilde alıyorsa onun halk üzerindeki baskısı, etkisi de o denli sınırlıdır. DP, tek partili rejimin öngördüğü halkçılığı belli bir süre sonra popülizme çevirmiştir. DP’nin başarısı da burada yatar. Ancak özellikle 1955’ten sonra DP’nin popülist politikaları ona zarar vermeye başlar. O her ne kadar kentleşmeyle beraber kendine bir kitle yaratmış olsa da 1957’den sonra politikalarını din ve milliyet temelli yapmaya mecbur kalmıştır. Giriştiği bu yeni popülizm de bu sefer rejimin bunalıma girmesine ve DP’nin iktidarını kaybetmesine sebep olmuştur (Sunar, t.y, s.2078-2081).

Sunar’ın tespitleri oldukça doğru. Çünkü DP’nin kuruluş yıllarına baktığımızda hem CHP’den aldığı miras gereği kullanılmaya açık bir halkçılık geleneği hem CHP’nin politikalarından bıkmış ve dolayısıyla kendini destekleyecek ciddi bir kitle hem de özgünlüğünü oluşturabileceği muhalif bir yapı mevcut. Bireysel hak ve hürriyetleri sağlamak vaadiyle başa gelen parti, son yıllarında eleştirdiği partiden çok daha fazla özgürlük kısıtlar hale gelmiştir. Türk muhalefet geleneğinde bir dönüşüm sağlayacağı düşünülen parti, CHP geleneğine yabancı olmayan, dolayısıyla resmi ideolojiyi çok sorgulayamayan ve halkçılığı sadece miting alanlarındaki konuşmalar ve ulaşılmayan köylere dahi gidebilen politikacılarla sınırlı tutan bir kurucu kadrosuna sahipti. Nuri Demirağ’ın kurduğu ve etkinlik gösteremeyen Milli Kalkınma Partisi’nden sonra Türkiye’nin çok partili hayata geçiş dönemindeki ilk yasal muhalefet partisidir. Toplumun büyük bir desteğini almıştır. Ayrıca CHP’nin daha önce uyguladığı baskı politikaları ve komünizm ile irtica gibi dev kozlara sahiptir. Ancak muhalefet adına yapabildiği yegâne şey, uygun olsun olmasın CHP’nin yaptığı her türlü şeyi kötü gösterip eleştirmektir. Oysa CHP’den aldığı “halka rağmen halk için” anlayışını aynen devam ettirmiştir.

Sonuç

1946-1960 döneminin en önemli özelliği çok partili sisteme geçişin hissedilir derecede yaşanmasıdır. Demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından biri olan seçimler, siyasal otoritenin denetlenebilmesi ve gerektiğinde yönlendirilebilmesi için halka sunulmuştur, hem de genel oy, gizli oy ve

açık tasnif yasal teminat altına alınarak. Bununla beraber bu dönemde sendikal özgürlükler sivil toplum örgütlerini geliştirmiş o da bilinçli bir yurttaş yaratma yolunda önemli aşamaların kaydedilmesini sağlamıştır. Ancak kişisel menfaatler toplumun menfaatine ağır bastığı için halkın beklentileri fiyaskoya dönmüştür. Öyle ki kuruluşunda, CHP’nin seçim hilelerini kendi yöntemleriyle yok edip DP’yi iktidar yapmaya hevesli koca kitle 27 Mayıs günü sokaklara çıkıp Milli Birlik Komitesi’ni tebrik yarışına girmiştir. DP’nin başarıları ve başarısızlıkları siyasal muhalefetle ilgili önemli deneyimleri de Türkiye tarihine kazandırmıştır. Popülist hareketlerle halkı kandırmanın muhaliflik olmayacağı, muhalefetin sadece iktidarı yok edip onun yerine geçmek, sonrasında ise diğer muhalefetleri yok etmek değil iktidarı dengelemek ve denetlemek olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca DP’nin parlamentodayken CHP’yi rahatça protesto etmesi, genel oy, gizli oy ve açık tasnifle halkın seçme hakkının güvence altına alınması muhalefetin demokratik ortamlarda ne kadar rahat yapılabildiğini göstermiştir.

Demokrat parti liderleri, CHP’nin mirasını devraldıkları için onlarla benzer, hatta daha kötü, bir kaderi paylaşmışlardır. Bu göstermiştir ki tarih sadece iktidara geçme anlamında değil yok etme anlamında da tekerrür etmektedir. Peki, olması gereken nedir? Tabii ki toplum ağırlıklı siyasal muhalefet, yani DP’nin içini dolduramadığı ama oldukça anlamlı olan sloganı: “*Yeter söz milletindir.*”

Kaynakça

- A. Dahl, R. (1993). *Demokrasi ve eleştirileri* (L.Köker, Çev.). Ankara.
- Ağaoğlu, S. (1992). *Siyasi günlük:Demokrat Parti’nin kuruluşu*. İstanbul: İletişim.
- Akkerman, N. C. (1950). *Demokrasi ve Türkiye’de siyasi partiler hakkında kısa notlar*. Ankara: Ulus.
- Alkan, T. (1986). *12 Eylül ve demokrasi*. İstanbul: Sistem.
- Ateş, S. (2006). Demokratik seçim sistemleri. *Üniversite ve Toplum*, (cilt 6, sayı 4).
- Belen, F. (1960). *Demokrasiden diktatörlüğe*. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Bölükbaşı, D. (2005). *Türk siyasetinde Anadolu fırtınası Osman Bölükbaşı*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Cerrahoğlu, P. B. (t.y). *Demokrat parti masalı*. İstanbul: AD.
- Ergun Özbudun, E. K. (1995). *Türkiye’de demokratik siyasal kültür*. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.
- Eroğul, C. (1970). *Demokrat parti (tarih ve ideolojisi)*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Feroz Ahmad, B. T. (1976). *Türkiye’de çok partili politikanın kronolojisi (1945-1971)*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

- Güneş, T. (1996). *Türk demokrasisinin analizi*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Heywood, A. (2006). *Siyaset*. Ankara: Liberte.
- Kahveci, N. (1994). *Demokrasi ve İslam*. Ankara. Türk Demokrasi Vakfı.
- Kaynar, M. K., Özsel, D., Çavdar, O., Altaylı, E., Mutluay, B., Ateş, S., et al. (2007). *Cumhuriyet dönemi siyasi partileri (1923-2006)*. Ankara: İmge.
- Mazıcı, N. (1984). *Belgelerle Atatürk döneminde muhalefet (1919-1926)*. İstanbul: Dilmen Kitabevi.
- Nur, R. (1996). *Hürriyet ve İtilaf Fırkası nasıl doğdu, nasıl öldü?*. İstanbul: Kitabevi.
- Özcan, A. (2001). *Derin devlet ve muhalefet geleneği*. İstanbul: Bakış.
- Özkan, A. (1984). *Devrim sonrası toplumlarda iktidar ve muhalefet*. İstanbul: Metis.
- Sarıbay, A. Y. *99 Soruda siyasi partiler*. Radikal Yayınları.
- Selek, H. (t.y). *Son günlerde İzmir'deki siyasi hareketlere bir bakış ve başbakan Recep Peker'in İzmir nutku*.
- Sunar, İ. (t.y). *Demokrat parti ve popülizm (Cilt 8)*. (C. D. Ansiklopedisi, Dü.) İletişim.
- TESAV(Toplumsal, E. S.). (1995). *Siyasi partiler ve demokrasi sempozyumu*.
- Tunaya, T. Z. (1952). *Türkiye'de siyasi partiler(1859-1952)*. İstanbul.
- Tunçay, M. (2005). *Türkiye Cumhuriyeti'nde tek parti yönetiminin kurulması*. İstanbul: Tarih Vakfı.
- Uyar, H. (2001). *Vatan cephesi; Türk siyasi yaşamında cepheleşmelere bir örnek*. İstanbul: Buke.
- Yeşil, A. (1988). *Türkiye'de çok partili hayata geçiş*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.